

Brygga, bro eller spång? Slå upp Termfrågor i urval på sidan 14.

Notiser

Program för att främja svenska språket

Man har från språkvårdarhåll, bland annat från Svenska Akademien och Svenska språknämnden, uttryckt en oro för vad som kan hända med svenska språket i framtiden. Det gäller framför allt hur medie- och IT-samhället kan komma att förändra villkoren för det skrivna ordet och för språkbruket samt vad en ökad europeisk och global integrering innebär för svenska språket.

Regeringen har tagit denna oro på allvar och fattat ett beslut om att vidta åtgärder för att stärka svenska språkets ställning. Via Kulturdepartementet har man uppdragit åt Svenska språknämnden att redovisa vilken

omfattning språkvården har i dag, i vilka former den bedrivs och hur de olika språkvårdsorganen samarbetar. Uppdraget ingår också att identifiera och analysera de faktorer som har betydelse för det svenska språkets bestånd och utveckling.

På grundval av analysen skall Svenska språknämnden sedan utarbeta ett förslag till handlingsprogram som skall innehålla mål för svensk språkvård samt förslag till strategier och konkreta åtgärder för att främja det svenska språket.

Uppdraget skall redovisas till Kulturdepartementet senast den 1 mars 1998.

Ny chef på TNC

Nils Rönnholm har frånträtt sin anställning som föreståndare vid TNC per den 22 augusti 1997. Vid ett styrelsemöte samma dag fick Anna-Lena Bucher i uppdrag att fungera som tillförordnad föreståndare.

Bo Ralph
TNCs styrelseordförande

Internetgenväg till Eurodicautom

Tidigare har vi under den här rubriken angivit en annan sökväg till databanken Eurodicautom, men så här ser den genaste vägen ut:

<http://www2.echo.lu/edic/>

I databasen finns nu de svenska term motsvarigheter som TNC hittills har tillfört.

Innehåll

Notiser	2
I midnattssolens huvudstad Kautokeino	3
Terminologernas förlovade land	6
Grafiskt och språkriktigt	8
Svenska datatermgruppen	11
Termfrågor i urval	14

TNC-aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:
Berit Björk
Anna-Lena Bucher
Åsa Holmér
Prenumeration: Berit Björk
Postadress: Västra vägen 9 C, 169 61 Solna
Telefon: 08-735 85 25
Telefax: 08-27 32 86
Postgiro: 55 60 12-3
Bankgiro: 711-1925
E-post: tnc@tnc.se
Webbplats: <http://www.tnc.se>
TNC-aktuellt utkommer med 2-3 nummer per år. Eftertryck tillåts om källan anges.

**NORD
TERM**

'97

I midnattssolens huvudstad Kautokeino i juni 1997

Nordterm, det nordiska samarbetsorganet för terminologi, arrangerar vartannat år ett symposium för terminologiintresserade. Norge stod som värdland för det symposium som arrangerades under fyra dagar i juni 1997. Man valde att låta det äga rum på Finnmarksvidda, närmare bestämt i Kautokeino, i hjärtat av Sápmi, Sameland. Tanken var att detta Nordtermsymposium, Nordterm 97, skulle ha en samisk prägel och leda till utökad samarbete mellan terminologer och språkmänningar i den samiska språkvärlden och övriga Norden. Som arrangörer för det hela stod RTT (Rådet för teknisk terminologi) och Nordisk samisk institutt. Institutet är beläget i Kautokeino.

Av Kautokeinos kommunordförande Anton Dahl fick vi veta att av ortens 3 200 invånare är över 90 procent samisktalande. Sedan den 1 januari 1992 är samiska officiellt språk vid sidan av norska i Kautokeino, och i dag har fem kommuner till blivit så kallat förvaltningsområde

för samiskt språk. Det innebär att alla i dessa kommuner har rätt att använda samiska i kontakt med offentliga organ, möta samiskt språk i offentliga sammanhang och få utbildning i och på samiska. Representanter för offentliga organ skall också använda samiska både i tal och i skrift till allmänheten.

Kautokeino, som sedan 1987 också har det officiellt samiska namnet Gouvdageiadnu, brukar kallas för huvudstad i Sápmi. Staden utgör ett samiskt centrum för utbildning och forskning. Här ligger flera centrala samiska institutioner, förutom Nordisk Samisk Institutt även Samisk Højskole, Samisk språkråd och Samisk utdanningsråd.

Kulturlivet i Kautokeino är rikt och varierat om man betänker att Kautokeino ändå är en liten kommun. Här finns bland annat Beaivvás, den enda professionella samiska teatern i världen. Teatern ligger i kulturhuset, som fick "Nordnorsk arkitekturpris 1987".

Under en av kvällarna i Kautokeino

besökte vi det kommunala museet Guovdageainnu Gilisillju, och fick en historisk inblick i samisk kultur. En annan kväll samlades vi i Madame Bongos lávvu (tältkåta) för en god middag med musikunderhållning med traditionell jojk. Epitetet "madame" har fru Bongo fått behålla på orten efter allt "madamande" från de franska turister som hon har bjudit på mat genom årens lopp.

Nordterm 97

Nordterm 97 inleddes med en endags introduktionskurs i terminologi. Därefter följde ett seminarium under två dagar, och den sista dagen ägnades åt möten i Nordtermförsamlingen.

Terminologikurs

Terminologikursen hade lockat ett fyrtiotal deltagare, de flesta med samisk bakgrund, och hölls av terminologer från de olika nordiska länderna i samarbete. →

Kyrkolivet har starka traditioner i Kautokeino. När vi var där i juni hade vi turen att få se ett stort samiskt bröllopsfölje tåga genom byn upp till kyrkan.

Seminarium

Under seminariedagarna hade deltagarna möjlighet att lyssna till femton olika föredrag med titlar som "Hovedtrekk i samisk terminologiarbeid", "Ismer som påverkar språkplanering på Island", "Är det svårt att förstå terminologiskt utformade definitioner?" och "Att integrera terminologiläran i olika utbildningsprogram".

Ole Henrik Magga, president i norska Sametinget, höll ett mycket intressant öppningsföredrag om det samiska språkets utbredning. Han redogjorde för vissa normeringsproblem som till en del har att göra med att de tre samiska språken nordsamiskan, lulesamiskan och sydsamiskan skiljer sig från varandra. Här är experterna inte överens: vissa vill låta språken närma sig varandra, andra vill absolut hålla dem åtskilda. Den stora uppgiften är dock att skapa nya facktermer inom alla de områden som hittills inte haft etablerat samiskt

språk, och här är det förstås viktigt att språken "tar hjälp av varandra".

Nils Øivind Helander nämnde i sitt föredrag att de flesta nyord är översättningar och lånord som anpassats till samiska. Helander nämnde också att det är inom nordsamiskan som språkvården har kommit längst, inte så konstigt kanske eftersom nordsamiskan har i särklass flest brukare.

Den workshop om nordisk termbank som leddes av TNCs Kjell Westerberg utmynnade i beslutet att Nordterm skulle söka bidrag från EUs MLIS-program, ett program som syftar till att främja gemenskapens språkliga mångfald i informations-samhället. MLIS-programmet gick i maj ut med en ansökningsinbjudan (call for proposals), enligt vilken man erbjuder finansiering för demonstrationsprojekt vars mål är att höja kvaliteten på och ge spridning åt befintliga språkresurser via elektroniska nätverk. En sådan ansökan har

TNC sedan gjort för Nordterms räkning med anledning av utvecklingen av Nordisk termbank.

Arbetsgruppsmöten under Nordterm 97

• AG 1 Terminologiforskning, terminologit utbildning och kunskaps teknik

Under mötet i AG 1 rörde de viktigaste frågorna på dagordningen förhållandet mellan teoretiker och praktiker inom Nordterm samt framtida aktiviteter.

Diskussionen om teoretiker och praktiker gick stundtals het. Här följer några av de åsikter som framfördes: "Nordterm måste ibland kunna ordna evenemang enbart riktade till forskare, eftersom det är viktigt för forskare att få möta andra forskare.", "Nej, åtskillnaden mellan teori och praktik inom terminologin får inte föras alltför skarp, eftersom det ju

trots allt är två sidor av samma mynt.", "Vem har något att vinna på att dela upp terminologer i teoretiker och praktiker?" "Är det mindre teoretiskt med begreppsanalysen i det praktiska terminologiarbetet än terminologisk forskning?"

Diskussionen utmynnade ändå i en enig uppfattning om att det ligger ett stort värde i att även fortsättningsvis ordna öppna Nordtermarrangemang. Det slogs fast att Nordterm alltid varit och bör förbli ett *samarbetsorgan* för teoretiker och praktiker: själva temat för ett seminarium kan vara smalt och forskningsbetonat, men inbjudan, både till att hålla föredrag och till att delta som åhörare, måste gå till både teoretiker och praktiker. Flera av deltagarna framhöll också den unika situation som råder i Norden, nämligen att det finns både ett stort antal praktiskt verksamma terminologer och många personer som forskar i terminologi, något värt att värna om.

Vidare beslutades det att AG 1 framöver skall ordna med en utbildning för terminologiutbildare och förbereda en ansökan till en nordisk forskarkurs, avsedd att hållas år 2000.

• **AG 3 Nordisk harmonisering av terminologi**

Vid mötet framgick att det inom AG 3 borde upprättas en projektgrupp för nordisk harmonisering av dataterminologi. Svenska datatermgruppens material och arbetssätt, som under Nordterm 97 presenterats i ett föredrag, ansågs utgöra ett gott underlag för ett nordiskt samarbete kring begreppsprecisering och termharmonisering på dataområdet. Projektgruppens första uppgift är att utreda möjligheterna och intresset för ett sådant arbete inom varje nordiskt språkområde.

Mötesdeltagarna diskuterade också kort den framtida projektgruppens sammansättning. Man kom fram till att projektgruppen i analogi med Svenska datatermgruppen borde bestå av representanter från såväl de nationella terminologiorganen som språknämnderna och Nordiska språkrådet. Härtill bör knytas även andra

yrkesverksamma med anknytning till dataterminologiområdet.

AG 3:s framtida roll och funktion skulle därmed kunna vara samordning av nordisk begreppsprecisering och termharmonisering inom ramen för en samnordisk termbank. Man bör dock koncentrera sig på vissa områden åt gången, särskilt sådana där nya begrepp förekommer.

• **AG 4 Projektgrupp Terminologisk bibliografi**

Projektgruppen beslutade att sammanställa en bibliografi över terminologiska ordböcker. Bibliografin skall utformas som en databas och vara tillgänglig på Internet.

Varje organisation inom projektgruppen skall ansvara för fortlöpande insamling av uppgifter om relevant litteratur utgiven på det egna språket.

Nordtermförsamling

Under Nordtermförsamlingen presenterade de olika terminologiinstitutionerna inom Nordterm sin pågående verksamhet. Dessutom fick andra institutioner möjlighet att presentera sina respektive verksamheter.

Susanna Angéus Kuoljok från Samisk språkråd i Sverige berättade att detta språkråd började arbeta först i december 1994. Språkrådet består av sex ledamöter som är politiskt valda – två nordsamer, två lulesamer och två sydsamer – men också fackkompetenta. Dessutom finns det ett kansli med två konsulenter.

Det första övergripande målet för den samiska språkvården är att erbjuda det samiska folket undervisning i läsning och skrivning på samiska. Man har diskuterat behovet av auktorisation av översättare. Språkrådet har också varit med i minoritetsspråkutredningen som utmynnade i ett förslag om att Sverige skall ratificera Europakonventionen om minoritetsspråk och erkänna samiska, finskan i Tornedalen, romaní och jiddisch som inhemska minoritetsspråk. En språklag gällande vissa kommuner kommer att utformas. Meningen är att minoriteten skall ha rätt att få muntliga svar på sitt eget

språk i officiella sammanhang. Rätten till skriftligt bemötande på modersmålet, såsom de norska och finländska samerna har uppnått, verkar dock ännu inte vara aktuellt på den svenska sidan. Kiruna och Gällivare kommuner skulle bli försökskommuner vad gäller samiska.

Birgitta Lindgren från Svenska språknämnden är som sekreterare i Nordiska språkrådet också observatör i Nordterms styrgrupp. Hon informerade om att Nordiska språkrådet är en samarbetsorganisation för språknämnderna i Norden och dess uppgift är att främja den nordiska språkförståelsen. Birgitta Lindgren sade att Nordtermsymposiet hade givit henne mycket, både i form av värdefull information och i form av nya kontakter. Hon hade fått en del idéer som hon nu skulle ta med "hem" till Nordiska språkrådet.

Bente Kristensen.

Håvard Hjulstad från RTT avslutade Nordterm 97 med att överlämna ordförandeskapet till Bente Kristensen vid Handelshøjskolen i Köpenhamn. Nästa Nordtermsymposium kommer att äga rum 1999 i Danmark.

Åsa Holmér

En sammanställning av alla föredrag från Nordterm 97 kommer att ges ut som rapport 9 i Nordterms publikationsserie. Beställningar, även i förhand, kan göras via TNC.

Terminologernas förlovade land

av Ingemar Strandvik

Rapport från Barcelonauniversitetet Pompeu Fabras sommarskola i terminologi

Språksituationen i Spanien

Att det talas spanska i Spanien känner alla till. Men att det finns ytterligare tre språk som lokalt är officiella vid sidan av spanskan brukar inte vara lika bekant. Det språkliga förtrycket, eller enhetssträvandet om man så vill, har under Spaniens femhundraåriga existens till och från varit kraftigt, inte minst under Francoregimen. Efter Francos död och demokratins återupprättande har sakernas tillstånd förändrats snabbt och mycket, och Spanien har i dag kommit att utvecklas till något av ett terminologernas förlovade land.

Genom 1978 års författning gavs ett omfattande självstyre åt Spaniens olika regioner, i synnerhet åt de historiska autonomierna Katalonien, Galicien och Baskien. Därigenom sattes en process igång som ingen egentligen ännu vet vart den kommer att leda, vare sig politiskt eller språkligt.

Det är i Spanien idag inte alltid politiskt korrekt att tala om *español* (spanska). Allt vanligare blir i stället att man talar om *castellano* (kastilianska). Anledningen till detta är att det vi känner som spanska ursprungligen var den variant av vulgärlatin som utvecklades i Kastilien och som blev riksspråk då Spanien bildades 1492. Andra språk har alltid existerat vid sidan om spanskan. I författningen talas nu om de spanska språken: kastilianskan (spanska), katalanskan, baskiskan och galiciskan.

Katalanskan och galiciskan är två romanska språk som av historiens nycker kommit mer eller mindre på undantag vid sidan av spanskan, franskan och portugisiskan. Vad gäller baskiskan har man ännu inte med säkerhet kunnat fastställa dess ursprung, men man tror att språket fanns på den Iberiska halvön före romarnas ankomst.

Gemensamt för dessa tre lokala språk (katalanskan, galiciskan och

Ingemar Strandvik är auktoriserad rättstolk och translator och har varit kursansvarig för TÖI:s översättarutbildning i spanska vid Stockholms universitet. Han står nu i begrepp att flytta till Luxemburg för att arbeta som EU-översättare.

baskiskan) är att man nu genom den så kallade språknormaliseringen kämpar för att rädda dem och göra dem till fullvärdiga språk, och att de senaste femton åren inneburit ett uppsving utan like. De lokala myndigheterna i dessa tre regioner lägger ned stora resurser och gör omfattande satsningar på att normera och normalisera bruket av dessa språk och sprida användningen av dem utanför hemmets väggar till att omfatta det moderna samhällets alla sammanhang.

Förutsättningarna är dock mycket olika för de olika språken. Starkt förenklat kan sägas att katalanskan är det språk som har det bästa utgångsläget. Språket talas av en stor majoritet av befolkningen i Katalonien och på Balearerna och även av många i Valenciaområdet och har en lång historia som kulturspråk att falla tillbaka på. De katalanskspråkiga är idag lika många till antalet som vi som talar svenska.

I jämförelse med detta för både galiciskan och baskiskan en tynande tillvaro: med undantag för en galicisk storhetstid som diktarspråk under tidig medeltid har dessa språk traditionellt varit bonde- och fiskarspråk utan skriftspråk i någon egentlig omfattning.

För baskiskans del har man skapat en "riksbaskiska" genom att plocka från ett tjugotal olika dialekter vars språkbrukare inte alltid förstår varandra sinsemellan. Man brukar säga att högst ca 25 % av Baskiens två miljoner invånare talar och förstår baskiska, vilket gör att språket är ett minoritetsspråk även lokalt. Ändå har baskiskan av diverse skäl betydligt bättre förutsättningar än galiciskan, som anses ha ca två miljoner talare eller 80 % av Galiciens befolkning. Det återstår ännu att se hur dessa språk kommer att utvecklas i framtiden. Katalanskan anses dock av många vid det här laget vara konsoliderad.

Terminologin i Spanien

Denna språksituation gör att man på bred front håller på att bygga upp terminologi på ovannämnda språk inom så gott som alla det moderna samhällets fackområden. I Spanien har det naturligtvis som annorstädes bedrivits terminologiskt arbete åtminstone sedan industrialiseringens dagar. I modern form kom terminologin till Spanien i slutet av 70-talet.

Först ut var det baskiska terminologianstalten UZEI 1978 (som har en databas som heter EUSKALTERM). År 1985 bildades det katalanska terminologianstalten Termcat och det spanska Termesp. Alla utom baskerna är med i Unión Latina och det iberoamerikanska terminologiska nätverket Riterm. Det finns även ett spanskt standardiseringsorgan som heter AENOR.

För det spanska språkets del rör sig det terminologiska arbetet till exem-

pel om att försöka samordna språket för de 350 miljoner som lever i den spanskspråkiga världen, delvis för att försöka att hålla stånd mot engelskans hegemoni inom det vetenskapliga området. För det arbetet får man inte mycket stöd från de centrala myndigheterna. Hos de lokala administrationerna finns det däremot en mycket stark medvetenhet om terminologifrågornas betydelse för de mindre språken och följaktligen en vilja att främja detta arbete och låta det kosta en hel del pengar.

Förutom alla ordboks- och ordliste-projekt av större eller mindre dignitet, bekostar myndigheterna t ex för dessa språk i varje kommun en kommunal språktjänst dit allmänheten kan vända sig med frågor till språkkonsulter som hjälper till att hitta benämningar på språket ifråga. Detta anses viktigt eftersom det är i det dagliga livet man vill att språket ska användas. Man menar att det inte räcker att på löpande band spotta ut ordlistor som sedan tenderar att samla damm i någon bokhylla. Allmänheten är därtill mycket språkmedveten, åtminstone om man jämför med svenska förhållanden, vilket antagligen är en naturlig följd av minoritetsspråkssituationen.

Medvetenheten om hur viktigt det terminologiska arbetet är för att man ska lyckas konsolidera katalanskan som fullvärdigt språk, även på de olika fackspråken, ska ha fått en avgörande skjuts i början av 80-talet. Då lär Spaniens dåvarande regeringschef Adolfo Suárez, den förste demokratiskt valda efter Franco, under ett besök i Frankrike apropå den nya författningen och normaliseringen av katalanskan, ha sagt något i stil med "Ni menar väl inte att man skulle kunna tala om kärnkraft eller rymdteknik på katalanska?" Detta uttalande sägs ha gett upphov till en så stark reaktion bland yrkesverksamma kollektiv i Katalonien att de aktivt började tillsätta arbetsgrupper på arbetsplatserna för att systematiskt utarbeta fackspråklig terminologi på katalanska.

Sanningen är nog att denna medvetenhet funnits där tidigare och att sådant arbete bedrivits sedan länge. Viktigare har nog varit det massiva stöd som gått att uppbringa från officiellt håll. Skolutbildningen, som

numer är på katalanska från förskola till doktorsexamen, skapar på ett effektivt och naturligt sätt en katalansk identitet, även hos barn till "invandrare" spanjorer.

Sommarskola i terminologi

Det är alltså mot bakgrund av det omfattande terminologiska arbete som bedrivs i språkplaneringens tecken man ska se Barcelonauniversitetet Pompeu Fabras initiativ till att starta en vartannat år återkommande sommarskola i terminologi. Till detta universitet hör IULA (Universitetsinstitutet för tillämpad lingvistik) som håller i kursen. Föreståndaren för detta institut är Teresa Cabré, som är professor i katalansk filologi och en av grundarna av Termcat och dess första chef. Hon var också en av initiativtagarna till bildandet av Riterm och är den internationellt mest kända terminologen från Spanien.

Målgruppen för denna kurs i terminologi var för det första alla de som på ett eller annat sätt bedriver terminologiskt arbete inom ramen för språkplaneringen, för det andra alla de som undervisar i terminologi på t ex översättarutbildningar. För det tredje vände man sig till översättare, lärare och dokumentalister samt andra som genom sitt yrke har ett intresse av att fördjupa sina kunskaper i terminologiska frågor.

Sedan Spanien gick med i EG 1986 har översättarutbildningarna vuxit upp som svampar ur marken. Varje universitet med självaktning har numera sin egen tolk- och översättarutbildning (för närvarande 15 universitet). Åtminstone på de utbildningar som sysslar med fackspråklig översättning läser man med svenska mått mätt ofantligt mycket terminologi.

Man menar att behovet av en formaliserad utbildning i terminologi är stort då många av dem som undervisar i terminologi eller dagligen arbetar med terminologiskt arbete inom språkplaneringen inte har någon vidare gedigen utbildning i terminologi. Man anser att det är nödvändigt att stå på en solid teoretisk grund om man vill finna hållbara metoder för det praktiska arbetet. Man anser också att det är viktigt att ta hänsyn till den spanska verkligheten när man anammar andra teori-

bildningar och metoder, om man ska kunna nå optimala resultat.

Kursen var uppdelad på två delar, en första vecka för nybörjare och en andra vecka för yrkesverksamma terminologer från hela världen. Jag deltog endast i den första delen, som bestod av en grundlig genomgång av terminologins elementa med omfattande praktiska övningar i terminologiskt arbete. Fyra timmars teoripass om dagen och tre timmar praktiska övningar med anknytning till dagens teoripass.

Deltagarna var 50 stycken och drygt hälften var från Spanien, huvudsakligen från Katalonien, Galicien och Baskien, ett tiotal var från Latinamerika och ett tiotal från diverse europeiska länder. De flesta sysslade med språkplanering, övriga var översättare, lärare eller dokumentalister.

Kursen blev en succé, såväl pedagogiskt som organisatoriskt, och lär därför gå i repris som planerat om två år.

I kursen ingick även ett studiebesök på Termcat, TNCs motsvarighet i Katalonien, ett imponerande ställe. Här utarbetar tjugo heltidsanställda terminologer ordlistor och databaser på bred front för att normera och normalisera bruket av katalanskan. Som kuriosita kan nämnas att Termcat även bedriver ett omfattande arbete på spanska, som till exempel uppdraget att skapa de spanska termposterna till Eurodicautom. Sporttermerna man tog fram till OS i Barcelona köptes sedan av Atlanta. Termcat har ett stort utbud av ordlistor, huvudsakligen med stickord och definitioner på katalanska och ekvivalenter på spanska, engelska och franska.

För den som vill stifta närmare bekantskap med Teresa Cabrés teoretiska upplägg rekommenderas hennes bok *Terminologi: teori, metodologi, tillämpningar* som finns på katalanska och spanska och i dagarna utkommer på engelska (på Benjamins förlag) och snart även på franska. Vidare skapade IULA en egen webbplats för terminologiskolan, och den kan konsulteras ett tag framöver om man vill titta närmare på kursprogrammet. Adressen är

<http://www.iula.upf.es>
(klicka sedan på *primera escola d'estiu de terminologia*).

Grafiskt och språkriktigt

Rapport från Språkvårdsgruppens höstkonferens på Rosenbad

Språkvårdsgruppen inbjöd till konferens om grafisk utformning kontra språkriktighet på Rosenbads konferenscenter den 15 oktober.

Ämnesvalet var populärt, det var fullsatt i salongen och många hade ställt sig i väntekö i hopp om att kunna få delta i konferensen.

Catharina Grünbaum, Dagens Nyheters språkvårdare, inledde eftermiddagen med att tala under rubriken "Konflikten mellan det grafiska och det språkriktiga".

Hon tog som exempel hur man skriver namn på företag och organisationer. Regeln brukar vara att skriva dem på samma sätt som företagen själva. Men hur skall man kunna hålla reda på alla varianter? Svenska språknämnden skriver exempelvis det andra ordet i namnet med gemen inledning, men det gör inte Svenska Akademien.

Grafiska hyss

Det kan också bli en form av obetald annonsplats när företag använder sig av grafiska hyss, som Catharina Grünbaum kallade det. Försäkringsbolaget Wasa och möbeljätten Ikea bland många andra har valt att skriva sina namn enbart med versaler, WASA och IKEA, och det kan ju var och en se hur orden faller ut ur texten och syns som en grafisk bild. KammarensembleN, AssiDomän tar till andra typografiska hyss. På Dagens Nyheter väljer man att "ta ner" företagsnamnen genom att helt framt skrivna Wasa, Ikea, Assidomän, dvs om namnen går att uttala som ord skrivs de som vanliga ord.

Hon menade att det var enklare förr. Under 1700- och 1800-talen särskrev och sammanskrev man orden lite hur som helst. Folk hade inte samma krav på enhetlighet. I dag vill folk veta hur det egentligen skall vara. Och det kan man få reda på i olika skrivregelsamlingar.

Catharina Grünbaum hoppades att dagens konferens skulle vara inledningen till de diskussioner som måste föras för att normera reglerna för språkvård och grafisk utformning.

– Nej, det skall man inte, svarade

Christer Hellmark, författare och grafisk formgivare, på sin egen föredragsrubrik "Varför skall man följa typografiska regler?"

Gåspennans spår finns kvar i de tryckta bokstävernas form. Tekniken har på samma sätt alltid avspeglats i reglerna och byte av teknik har lett till uppror mot reglerna.

Varför sätter man text med rak högermarginal? Det för med sig vissa problem med avstavning vid radfall och det kan ge fula gluggar i texten, och varför markerar grafiker nytt stycke genom fyrkants indrag?

Ända sedan medeltiden har man satt med rak högermarginal av estetiska skäl. Man använde sig av Alinea-tecknet ° för att ange nytt stycke. Det har sedan ersatts av fyrkants indrag.

Svenska citattecken ser ut på ett speciellt sätt, så här " " på bägge sidor om citatet eller så här » ...«.

Två streck i Sverige

I Sverige behöver vi bara hålla reda på två olika längder på typografiska streck, det kortare *divis*, som skrivs ihop med angränsande tecken och det längre *minus*, som omges av ordmellanrum. De används i helt olika sammanhang.

Med personatorernas intåg har även andra yrkesgrupper än grafiker fått möjlighet att sätta och utforma texterna. Det virrvarr som råder på området beror inte på ovilja utan mer på okunskap, ansåg Christer Hellmark.

Trots det inledande svaret på rubrikfrågan framhöll Christer Hellmark att det finns ett starkt värde i att följa de typografiska reglerna om man vill kommunicera, överföra ett budskap.

– Boken är ett överlägset medium för förvaring av information! avslutade Christer Hellmark sitt föredrag.

Gestalttext

Mats Mobärg, universitetslektor i engelska vid Göteborgs universitet menade att man måste skilja mellan konventionella texter och gestalttexter. Han trodde att mycket av den

osäkerhet som vanligt folk känner när de skall skriva beror på att det finns en konflikt mellan en konventionell syn på text och en gestaltbaserad syn på text. För det är två normsystem man följer och som delvis står i konflikt med varandra.

En konventionell text ser på håll ut som en stor svart rektangel av trycksvärta. Går vi närmare ser vi att det finns en struktur i texten som är baserad på textens idéinnehåll.

Gestalttext formas utifrån det visuella intrycket, gestalten, och styrs av den gestaltbaserade normen.

När det gäller till exempel styckeindelning kan det bli en konflikt mellan dessa två normer. Enligt den idébaserade normen är styckeindelningen ett sätt att hålla samman en tanke. När vi går över till en ny tanke gör vi ett nytt stycke. Den här normen är starkare befäst i England där man undervisar studenterna i *paragraph writing* – att i samma stycke ha en logiskt sammanhållen text. Svenska studenter är inte lika säkra utan sätter ut nytt stycke lite hur som helst eller när de tycker att det blir för långa sjok i texten. De använder en gestaltbaserad styckeindelning.

Även professionella textarbetare som tidningsredaktörer tillämpar ofta gestaltnormen. Om man skickar en text till en tidning kan de förstöra texten eller "massakrera" den, som Mats Mobärg uttryckte det, genom att sätta in mellanrubriker eller göra en styckeindelning som inte stämmer överens med textens innehåll. Här finns alltså en konflikt mellan texten som idébärare och texten som gestalt.

När det gäller den konventionella idébaserade texten vill vi som språk-användare gärna ha lite mer än den absolut minimala informationen, vi vill ha det som språkvetarna kallar för redundans i texten, ett informationsöverflöd. Så att om texten kollapsar på någon punkt, sade Mats Mobärg, så skall det ändå finnas kvar så mycket information så att det går att tolka den.

Om vi däremot har att göra med en gestaltbaserad text är behovet av redundans mycket mindre.

Dikter är ofta tänkta att ses som gestalttext. Man sätter texten i en typografisk utformning som anger att det är en dikt, exempelvis genom att centrera texten, genom att inte avsluta raderna med skiljetecken eller genom annat som särskiljer texten från en vanlig brödtext. Och hos grafitti sitter gestaltningsnormen i högsätet!

Men visst finns det en konflikt mellan grafisk form och språkvård. Vertikal särskrivning av sammansatta ord är ett exempel på detta:

HERR GÅRDS AKVAVIT

Själv störs inte Mats Mobärg så mycket av vertikal särskrivning. Han kan acceptera att man väljer en formgivning för att man tycker det ser trevligt ut. Han tycker det är värre med studenter som särskriver i löpande text.

I en löpande text signaleras ny mening genom både punkt och versal. Och efter en fråga sätter vi frågetecken trots att det egentligen inte borde behövas; vi kastar ju om ordföljden. I talspråket använder vi i stället prosodiska signaler som rytm och satsmelodi för att markera ordgränser och fråge- eller påståendesatser.

I svenskan bildar vi ofta långa sammansättningar som i talspråk blir tydliga genom intonationen, av den svenska grava accenten. Även om man följer svenska regler för stavning och bildande av sammansättningar kan det vara knepigt att läsa ut vad som står. Mobärg gav följande exempel: *gastrostomiport, sexastrotecken, gentestundantag*. I gestalttext skriver man här isär leden för att inte låta någon av dem drunkna i en obskyr sammansättning, som Mats Mobärg sade.

Men för vissa sammansättningar hjälper inte detta. Vad avser Per Wästberg med sin boktitel *Luftburen?* Menar han att någon blir *buren av luft* eller menar han *en bur av luft*?

Normer sida vid sida

Lars Melin, docent i nordiska språk, undrade vem som sätter skrivnormen nu när vi inte har tillgång till sekreterare eller faktorer som kan granska våra texter. De fanns på tiden *b.c.* det vill säga *before computer*, sade Lars Melin.

Tidigare växte två normer sida vid sida, blynormen och Halda-normen (SIS-standarden för systematisk maskinskrivning).

Blynormen kännetecknades av storskalig textdrift, dyra maskiner som handhades av kompetent yrkesfolk. Blynormen var den prestige-fyllda.

Halda-normen följdes på kontoren, ”i den fattiga världen”, men kännetecknades av snabbhet och effektivitet.

Sätten att markera text och dela in stycken skilde sig markant mellan de olika normerna:

- högermarginal
bly: rak
Halda: oregelbunden
- nytt stycke
bly: indrag
Halda: två radmatningar
- rubriker
bly: snitt- och gradvarianter
Halda: versaler och understrykning
- förkortningar
bly: punkt ibland
Halda: aldrig punkt
- ordmarkering
bly: kursiv och fet
Halda: understrykning

Upplösta normer

Normerna upplöstes i det ögonblick man gick över till DTP (desktop publishing). Desktoputrustningen gör det möjligt att följa både bly- och Halda-normen. En del användare blandar normerna, ofta i samband med styckeindelningar och kombinerar till exempel en extra radmatning

med fyrkantsindrag. Det finns andra hemgjorda varianter: små tankeglidningar kan ge amatörskribenten anledning att byta stycke – men bara lite. Han löser problemet genom radmatning utan extra mellanrad. Det här kallar amerikanerna för Swedish paragraph.

Skall det vara punkt eller inte i förkortningar? Enligt Lars Melin är Språknämnden nu mer för punkter än tidigare. SIS däremot har blivit mjukare i sitt pläderande för punktlöst. Vad man än väljer bör man känna till vissa fakta. Om man väljer punkt-förkortningar skall man veta att mellanslagen i förkortningen skall utgå och att alla förkortningar inte innehåller punkt. Om man väljer punktlösa förkortningar kan det bli besvärligt vid radslut om man inte känner till beordringen för fast mellanslag. Och man måste känna till att man inte får ta bort mellanslagen och förvandla *med mera* till *millimeter*.

Grafiska spinken

Andra faktorer som spelar in är skribentens ambitionsnivå. Den ”grafiska spinken” sa Lars Melin, trycker på on-knappen och börjar skriva. Han är tacksam för den norm som Bill Gates tillhandahåller genom de förvalda värdena i programmet (defaultvärden). Den enda han själv känner till är den gamla Halda-normen. Den ”grafiska atleten” däremot letar reda på typsnitt, delar upp i spalter och sätter in en stopprektangel på slutet.

En undersökning av studenttexter visade att Halda-normen fortfarande

DEN GRAFISKA SPINKEN

Grafiska spinkar betraktar en dator som en skrivmaskin. De låter Bill Gates bestämma över det mesta. Genom att acceptera alla datorns förinställningar, den s k *defaulten*, avhänder de sig allt inflytande över hur rubriker ska se ut, hur breda marginalerna ska vara, vilket typsnitt och typstorlekar de ska använda och vilken avstavningsprincip de ska följa. De kanske t o m markerar viktiga ord med understrykning, precis som de gjorde på gamla Halda skrivmaskiner.

Om man ser avstavningar som *nus-venska*, *typs-nitt* och *tvås-palt* kan man vara säker på att en grafisk spink varit framme och givit datorn för lösa tyglar. Ibland kanske den grafiska spinken t o m slår vagnretur efter färdig rad. Vilket ger detta resultat om några ord redigeras bort.

DEN GRAFISKE ATLETEN

Den grafiske muskelknutten däremot har upp-täckt möjligheterna och är mycket beslutsam att använda dem. Rubriker blir djärva,

och texten fördelas på spalter. Bilder scannas och

klippas sedan in i texten på lämpligt ställe. Det finns

gott om kantlinjer, ramor och små dekorationer i och kring texten. Typsnittet är ofta avvikande, för att inte säga uppseendeväckande. □

Mats Mobärg och Sture Allén i kaffe-pausen.

var den dominerande. Det är svårt att hantera blynormen konsekvent och det finns heller ingen undervisning för studenterna att få om detta.

Lars Melin slutade med att uppmana språkvården att snarast fylla det normvakuum vi befinner oss i.

– Ta personlig kontakt med ordbehandlarnas mallmakare och de som sätter de förvalda värdena!

DNs nya layout

Om tankarna bakom Dagens Nyheter's nya typografi och layout berättade **John Bark**, grafisk formgivare, under rubriken "När och varför kan de grafiska uttrycksmedlen väga tyngre än de språkliga?"

Det traditionella sättet att dela upp en lång brödtext genom mellanrubriker har i dag på Dagens Nyheter delvis ersatts av *nedryckare*, eller som man oftast säger *medryckare*. Layoutmässigt kan en mellanrubrik förstöra en text. Och även innehållsligt kan de vara förödande genom att skapa sensation av något som inte är en sensation.

Det finns inga grafiska regler för hur medryckarna skall vara utformade, men tanken från början var att de skulle ersätta ingressen.

Formmässigt ser det ut så att efter en extra blankrad kommer medryckaren som består av de första orden satt i fetstil som inledning på nästa stycke i brödtexten. De fetade ingångsorden

bör ju vara valda så att de lockar till vidare läsning.

Bokstavsformen har i hög grad ett egenvärde, sade John Bark. Den kan viska, skrika, smeka eller smocka till. Formen kan förstärka eller försvaga innebörden.

Men bokstäverna är inte bara form, de bildar också ord. Grafiska formgivare anklagas ofta för att inte bry sig om läsbarhet. Det är fel, förklarade John Bark. Vi tänker i första hand på innehållet och sedan på formen. Men det finns en mening även med formen!

Debatt

Catharina Grünbaum höll i den efterföljande debatten. Hon ansåg att språkvårdarna måste ta ansvar för utvecklingen. Formen borde vara till för att stödja innehållet. Vi skall inte låta oss toppstyras av företagen utan vi måste hålla på att språk är språk, och inte bild. Men även språket, menade hon, skall vara ett stöd för innehållet.

Hon var glad över DN's nya layout när det gäller styckeindelningen och höll med om att mellanrubriker kunde förstöra en text inte bara genom att skapa sensation av något som inte är det, utan också för att de kan lura läsaren på själva poängen som borde kommit fram först i innehållstexten.

Christer Hellmark beskrev den vanliga skribenten som en man med stora normluckor vid ett tangentbord. Men även grafiska formgivare känner allt större frihet från allt vad normer heter, menade han. Han ville se det hela ur ett längre perspektiv. Text handsattes i femhundra år, blytekniken har funnits i femtio. Den nya tekniken har använts en mycket kort period. Tidigare var det yrkesmän som formade det grafiska. I dag arbetar många människor med detta utan att ha några grafiska kunskaper. Vi måste få tid att lära oss det grafiska uttrycket. Och folk börjar att lära sig. Kvaliteten på desktoppade produkter har ökat på de senaste tio åren. Utvecklingen går långsamt men det är bara bra, menade Lars Melin, det ger oss god tid att bygga in de nya normerna.

Lars Melin var inte heller orolig för framtiden men ansåg att de språkvårdande organen borde flytta fram

sina positioner. Då kommer normerna i goda händer!

Mats Mobärg ansåg att alla studenter borde få möjlighet att lära sig skrivregler och grafiska normer, inte bara de som studerar språk och svenska. Undervisningen borde sättas in redan i gymnasiet.

Mikael Reuter från Svenska språkbyrån i Finland undrade om någon hade undersökt hur man i dag skriver på kontor. Följer man reglerna för affärsbrev? Hur ser hemgjorda böcker ut som utges på egna förlag?

Inom den offentliga förvaltningen finns ett behov av enhetliga normer både när det gäller skrivregler och grafiska tekniker, sade Barbro Ehrenberg-Sundin, språkexpert vid Justitiedepartementet. Det finns alternativa regler men genom att använda enhetliga normer undviker man tidskrävande diskussioner inom förvaltningen. Man följer den egna regelsamlingen *Myndigheternas skrivregler*, som kom ut i sin fjärde utgåva under året.

Några lösryckta inlägg i debatten:

"Vad är det som är det korrekta språkbruket? Hur långt kan man tänja på gränserna?"

"Varför finns det så många olika regler? Finns det någon forskning om hur reglerna växer fram?"

"Språkvårdare och typografer borde samarbeta!"

Samarbete

Catharina Grünbaum sammanfattade några synpunkter som framkommit under eftermiddagen:

- Det har framförts önskemål om att språkvården kompletterar sina skrivregelsamlingar med typografiska regler i samarbete med grafiska formgivare.
- Kontakt bör tas från språkvårdshåll med dem som utformar datorernas formatmallar.
- Vi bör vara uppmärksamma på grafiska hyss och förvandla dem till löptext på ett konsekvent sätt!
- Normerna måste in på ett tidigt stadium, redan i skolan.

Det är bra om vi kommer fram till någon form av enhetlighet så att även formgivare får något att luta sig mot, avslutade Catharina Grünbaum.

Berit Björk

Under vinjetten "Svenska datatermgruppen" presenterar vi fortlöpande rekommendationer från Datatermgruppen. Följande termartiklar är hämtade ur den preliminära versionen nr 11. Den fullständiga listan över rekommendationer och eventuella justeringar i tidigare termartiklar finns på Datatermgruppens webbplats.

appletprogram, miniprogram

litet program med begränsad funktion

Använd *appletprogram* eller *miniprogram* för eng. *applet*.

Kommentar

Termen *appletprogram* används huvudsakligen när programmet ingår i en webbsida och termen *miniprogram* när det är lagrat i användarens egen dator. Ett exempel på ett appletprogram eller ett miniprogram är ett program som enbart visar vad klockan är.

cache

tillfällig lagringsplats där datorn lägger viss information för att ha den snabbt tillgänglig

Använd *cache* för eng. *cache* (memory). I de fall man avser den fysiska enheten (minneskretsen) kan även *cacheminne* användas. Cache rimmar på krasch och böjs *en cache*, *cachen*, *flera cachar*, *cacharna*.

Kommentar

Med *cachad* kopia avses en kopia som ligger i en cache.

chatta, tjatta

föra skriftlig dialog i realtid via Internet

Man kan använda *chatta* eller *tjatta* för eng. *chat*. Det går naturligtvis också bra att använda t.ex. *snacka*, *diskutera*, *prata* (på nätet) om sammanhanget är klart.

Kommentar

För det engelska substantivet *chat* (om själva pratet) kan man på svenska använda *chatt*, *tjatt* eller *nätsnack*. *Chatt* böjs *ett chatt*, *chattet*, *flera chatt*, *chatten*. *Chatt* som kort-

SVENSKA DATATERMGRUPPEN

Det datatekniska området expanderar snabbt, och allt flera icke specialutbildade kommer i beröring med det. Många upplever en ganska stor terminologisk förvirring med ett ständigt tillflöde av nya, ofta svårhanterliga engelska termer.

Svenska datatermgruppen är en brett sammansatt grupp med företrädare för bl.a. språkvården, dagspressen, etermedier, högskolor, företag inom databranschen och branschpressen. TNC och Svenska språknämnden fungerar som samordnare.

Gruppen ger råd och rekommendationer om aktuella datatermer. Ambitionen är inte att utarbeta någon fullständig terminologi utan att ta upp ett urval av sådana termer där man kan behöva hjälp. De förklaringar som ges gör inte anspråk på att vara fullvärdiga definitioner. Datatermgruppen kommer fortlöpande att ta upp nya begrepp till behandling, men revideringar av tidigare bearbetade begrepp kan också förekomma.

Gruppen tar gärna emot synpunkter på arbetet.

Kontakta: Åsa Holmér, TNC, tfn 08-735 99 79, fax 08-27 32 86.

Kommentarer kan också skickas till e-postadress: dataterm@tnc.se

Svenska datatermgruppens rekommendationer finns tillgängliga via webbadress: <http://www.tnc.se/dataterm.htm> eller <http://www.nada.kth.se/dataterm>

form för *chattlinje* e.d. böjs *en chatt*, *chatten*, *flera chatt*, *chattarna* (jämför ett fax för meddelandet och en fax för apparaten). Formen *tjatt* böjs på motsvarande sätt.

Sammansättningar skrivs utan bindestreck, t.ex. *chattkanal*.

datorutrustning, hårdvara, maskinvara

Använd *datorutrustning*, *hårdvara* eller *maskinvara* för eng. *hardware*. Jämför *program*.

Kommentar

Termen *hårdvara* är acceptabel som översättning av eng. *hardware* (till skillnad från *mjukvara* av *software*) för datorutrustningens "hårda" delar. Termerna *hårdvara* eller *maskinvara* används främst när man behöver markera att man inte menar programvara. I övrigt är *datorutrustning* många gånger den bästa termen. Om det går bör man givetvis precisera vad man menar: bildskärm, tangentbord, skrivare etc.

digitalpengar, digitala pengar

pengar som hanteras och överförs elektroniskt till ett kontantkort eller till den egna datorn och vilkas äkthet verifieras ur pengarna själva och som saknar direkt koppling till den person som utför betalningen

Använd *digitalpengar* eller *digitala pengar* för eng. *digital cash*, *e-cash*.

Kommentar

Digitalpengar anknyter till uttryck som *digital signatur* som står för ett besläktat begrepp, vilket är en fördel. Uttrycken *e-pengar*, *elektroniska pengar* och *cyberpengar* förekommer också men är mindre lämpliga. *E-pengar* och *elektroniska pengar* kan ge det felaktiga intrycket att överföringen endast sker via Internet (jämför e-post m.fl.).

dubbla snedstreck

teckenparet //

Kommentar

Eftersom det inte är ett utan två tecken, är benämningen *dubbla snedstreck* lämpligare än *dubbelt snedstreck*.

gratisprogram

program som får spridas fritt och användas utan kostnad

Använd *gratisprogram* i stället för eng. *freeware*. Jämför *spridprogram*.

Kommentar

Det finns två typer av program som får spridas fritt (dessa kan med ett gemensamt namn kallas *fricirkulerande program*): *gratisprogram* och *spridprogram*. Se vidare kommentaren till *spridprogram*.

gränssnitt

kontaktyta mellan olika funktioner eller delar i ett system

Använd *gränssnitt* för eng. *interface*.

Kommentar

Exempel på gränssnitt är gränssnittet mellan två program, mellan dator och modem samt mellan dator och skrivare. *Användargränssnitt*, eng. *user interface*, kallas det gränssnitt som

möjliggör kommunikation mellan människa och dator och utgörs bl.a. av det man ser på bildskärmen. Det finns t.ex. *grafiska användargränssnitt* (eng. *graphic(al) user interface, GUI*) som bygger på fönster, ikoner (symboler) etc., och rent textbaserade användargränssnitt. Om man avser en hårdvaruenhet kan *gränssnittskort* för eng. *interface board (interface card)* vara en lämplig svensk term.

guide, vägvisare

hjälpfunktion i dator som, ofta via en serie dialogrutor, leder användaren rätt vid genomförandet av viss aktivitet, t.ex. installation av ett nytt program eller en ny hårdvara

Använd *guide* eller *vägvisare* för eng. *wizard*.

hackare

(vard. för) person som är mycket skicklig i att göra egna program eller ändra i andras program, ofta med inslag av perfektionism

Använd *hackare* för eng. *hacker*. Som verb används *hacka*. Jämför *knäckare*.

Kommentar

En fördel med det försvenskade *hackare* är att det till skillnad från *hacker* inte ger några problem med böjningen. *Hackare* är också den form som de flesta större dagstidningar och datatidningar valt att använda.

hakparentes

tecknet [och]

Dessa tecken kallas *hakparenteser* på svenska (eng. *brackets*).

handbok

dokument som beskriver funktionen hos ett system, en enhet eller ett datorprogram

Använd *handbok* för eng. *manual*.

Kommentar

Instruktionsbok eller *bruksanvisning* kan ibland användas för detta begrepp. Även *manual* förekommer som uttryck för begreppet.

SVENSKA DATATERMGRUPPEN forts

hemsida

Termen *hemsida* (eng. *home page*) används idag för flera helt olika begrepp: *ingångssida*, *startsida*, *webbsida* och *webbplats* (se respektive artikel). Det är därför lämpligare att precisera vad man avser genom att använda någon av dessa termer.

ingångssida, förstasida

webbsida som tjänar som huvudinång till viss webbplats

Använd *ingångssida* (i analogi med ingången till ett hus) eller *förstasida* (i analogi med en tidnings förstasida) för eng. *home page* i den betydelse som avses här. Jämför *startsida* och *webbplats*.

Kommentar

Termen *hemsida* (eng. *home page*) används idag för flera helt olika begrepp: *ingångssida*, *startsida*, *webbsida* och *webbplats* (se respektive artikel). Det är därför lämpligare att precisera vad man avser genom att använda någon av dessa termer.

insticks-

Använd *insticks-* för eng. *plug-in* i sammansättningar.

Kommentar

Insticks- som förled förekommer t.ex. i termerna *insticksmodul*, *insticksprogram*, *instickskort*.

klammerparentes, spetsparentes

tecknet { och }

Dessa tecken kallas *klammerparenteser* eller *spetsparenteser* på svenska (eng. *braces* eller *curly brackets*).

knäckare

person som försöker forcera datorsystems säkerhetsspärrar i syfte att sabotera programvara eller att komma åt, utnyttja eller eventuellt förändra skyddad information

Använd *knäckare* för eng. *cracker* (en knäckare knäcker säkerhetssystem). Jämför *hackare*.

Kommentar

Gränsen för om en person ska kallas *hackare* eller *knäckare* kan ibland vara svår att dra, men vi tycker ändå att det finns skäl att försöka skilja entusiaster från brottslingar.

kommunikation, -kom

Använd det utskrivna *kommunikation* i uttryck som datakommunikation, telekommunikation etc. Om man behöver förkorta uttrycken kan *-kom* användas, t.ex. *datakom*, *telekom*. Undvik den eng. förkortningen *-com*.

lodstreck

tecknet |

Detta tecken kallas *lodstreck* på svenska (eng. *vertical line*, *vertical bar* eller *pipe*).

Kommentar

Tecknet har på svenska tidigare även kallats *vertikalstreck*.

näthandel

handel med varor där varorna beställs via Internet

Använd *näthandel* för eng. *on line shopping*.

omvänt snedstreck, bakstreck

tecknet \

Vi avråder från den engelska benämningen *backslash*.

program

Använd *program* för eng. *software*. Jämför *datorutrustning*.

Kommentar

Undvik benämningarna *mjukvara* och *softvara* för detta begrepp.

Använd *program* när ett enskilt program, t.ex. Word, avses. Ibland kan termen *programvara* behöva användas när man vill beskriva ett program eller programpaket med alla dess ingående delar. Ofta kan *program* (eller *tillämpningsprogram* om man vill skilja ut dessa från *system-*

program) användas som svensk motsvarighet även för de engelska termerna *application*, *application program* och *application software*.

ramar, ramteknik

[i webbsammanhang:] teknik inom sidbeskrivningsspråket HTML som möjliggör indelning av en webbsida i flera rutor där varje ruta innehåller ett separat HTML-dokument

Använd *ramar* eller *ramteknik* för eng. *frames*.

Kommentar

Med hjälp av ramteknik kan sidor utformas så att det t.ex. i en ram visas en meny och i en annan ram ett valt dokument.

rulla

förflytta text eller bild kontinuerligt på bildskärm eller i fönster

Använd *rulla* för eng. *scroll*. För eng. *scroll bar* bör *rullningslist* användas.

Kommentar

Verbet *bläddra* används när hela skärmsidan eller fönsterinnehållet byts ut samtidigt. Vi avråder från benämningen *skrolla*.

skriva ut

Använd *skriva ut* för eng. *print*.

skrivare

Använd *skrivare* för eng. *printer*.

snabel-a

tecknet @ (ett ringomgärdat a)

Använd *snabel-a* för tecknet @, som förekommer i e-postadresser. Läs också ut det som *snabel-a* och inte som "at".

Kommentar

I svenskan liksom i andra språk finns det flera benämningar på detta tecken: *snabel-a*, *kanelbulle*, *apsvans*, *apöra*, *elefantöra*, *alfaslang*, *krullalfa*. Alla är mer eller mindre goda beskrivningar av utseendet på detta tecken. De med alfa är olämpliga då det inte är det grekiska alfa som avses. Tecknet @ avser ett van-

SVENSKA DATATERMGRUPPEN forts

ligt latinskt a plus ett d omvandlat till en halvcirkel (av latinets ad). Det engelska *commercial at* är inte särskilt lämpligt att ta över ens i översatt form, eftersom vi inte använt det uttrycket eller det tecknet i svenskan tidigare.

Benämningen *snabel-a* är den enda benämning som anger att det är fråga om ett a. Dessutom verkar det redan ha slagit igenom i svenskan. Det används även i danskan. Att benämningen utgörs av en vardaglig liknelse gör den inte mindre seriös (jämför gomsegl, skruvskalle och magmun). Även i andra språk är de officiella benämningarna på @ liknelser. Observera också att man måste skilja på själva tecknet @ och vad tecknet står för ('vid', 'på'). När man t.ex. vill ge någon sin e-postadress är det ju tecknet @ man avser när man läser upp adressen, inte bokstäverna v, i och d (eller p och å) som många skulle tro om vi läste "vid" (eller "på").

spridprogram

program som får spridas fritt men som användaren förväntas betala en avgift för vid upprepad användning

Använd *spridprogram* för eng. *shareware*. Jämför *gratisprogram*.

Kommentar

Det finns två typer av program som får spridas fritt (dessa kan med ett gemensamt namn kallas *fricirkulerande program*): *gratisprogram* och *spridprogram*. Vi har för *gratisprogram* valt att fokusera på betalningen och för *spridprogram* på distributionsformen, eftersom de engelska termerna *freeware* och *shareware* har samma fokus.

start sida

webbsida som webbläsaren är inställd att visa vid start

Använd *start sida* för eng. *start page* eller *home page* i den betydelse som avses här. Jämför *ingångssida* och *webbplats*.

Kommentar

Detta är det ursprungliga begreppet bakom den engelska termen *home page*. Denna term har senare även kommit att användas för den inledande sidan (ingångssidan) eller samtliga sidor på en viss webbplats (se kommentar under ingångssida). För att undvika begreppsförvirring förordar vi därför i första hand den tydligare termen *start sida*.

styrplatta

Använd *styrplatta* för eng. *trackpad*.

styrspak

Använd *styrspak* för eng. *joystick*.

surfa

besöka olika webbplatser genom att använda de länkar som finns på webbsidorna, möjligen utan att ha ett på förhand definierat mål

Kommentar

Om man uppfattar *surfa* som ett väl vardagligt uttryck går det förstås också bra att använda verb som *leta*, *söka* eller *besöka*.

säkerhetskopia

kopia av fil eller andra data som sparas för att användas om originalet blir förstört

Använd *säkerhetskopia* för det engelska substantivet *backup* eller *backup copy*. För det engelska verbet *backup* används *säkerhetskopiera*.

Kommentar

Termen *reservkopia* förekommer också för detta begrepp.

vinkelparentes

tecknet < och >

Kommentar

Vinkelparenteser används bl.a. för att avgränsa Internetadresser i löptext. Det kan se ut så här: Adressen <data-term-kontakt@nada.kth.se> går till Svenska datatermgruppen. När tecknen < och > står ensamma kallas de *mindre än-tecken* respektive *större än-tecken*.

webbmästare, webbansvarig

person som har det övergripande ansvaret för en webbplats

För eng. *webmaster* kan man säga *webbmästare* eller *webbansvarig*.

Kommentar

Vid behov kan man precisera olika funktioner, t.ex. *webbredaktör* eller *webbinfoansvarig* (eng. *infomaster*) för den person som ansvarar för den information som publiceras på webbplatsen, *webbskribent* för den som skapar information för publicering och *webbtekniker* för den som är ansvarig för det rent tekniska.

webbplats

Använd *webbplats* i stället för eng. *web site*. Jämför *ingångssida* och *startsida*.

Kommentar

En *webbplats* kan röra ett visst ämne, en viss organisations verksamhet eller ett visst företags varor och tjänster. Termen *hemsida* (hemsidor) har ofta använts synonymt med *webbplats*, t.ex. "organisation Y:s hemsida (hemsidor)" när man i praktiken åsyftar samtliga sidor på den aktuella webbplatsen, vilket är felaktigt.

För många nya främmande företeelser finns sedan tidigare ett naturligt svenskt ordval. Detta gäller bl.a. det engelska ordet *site* som oftast översätts med *plats*. Därför behövs inte försvenskningen *sajt* (och förstås inte heller *site*) som ibland används i betydelsen *webbplats*.

Även när det på engelska bara står *site* bör detta översättas med *webbplats*, eftersom *www*-tekniken omfattar även protokollen *gopher*, *wais*, *ftp* m.fl. Om man däremot specifikt avser endast ett av dessa protokoll kan det vara lämpligt att använda uttrycken *gopher*-, *wais*-, *ftp-plats* osv.

Termfrågor i urval

Under den här rubriken redogör vi för några av de termfrågor som inkommit till TNCs termtjänst. Vi tar gärna emot läsarnas synpunkter på våra svar.

Definitionsfrågor

brygga och spång

FRÅGA: Hur definieras begreppen *brygga* och *spång*?

SVAR: *Brygga* definieras som 'utbyggnad i vatten från strand eller kaj för angröring samt i- eller urlastning av båtar'. *Spång* definieras som 'smal, enkel bro över mindre vattendrag eller sankmark'.

collagen

FRÅGA: Vad är *collagen* och vad heter det på svenska? Jag tror att det har med medicin att göra.

SVAR: *Collagen* motsvaras av *kollagen* på svenska med uttalsbetoning på sista stavelsen. Det är ursprungligen en sammanfattande benämning på den dominerande fiberkomponenten i bindväv. Omfattande arbete har avslöjat en detaljerad biokemisk bild av *kollagen* som den i särklass vanligaste komponenten i all vävnad utanför cellerna. Enligt *Nationalenkyclopedin* finns dock ingen heltäckande definition på *kollagen*.

dokument och handling

FRÅGA: Vad är skillnaden mellan *dokument* och *handling*? Har TNC några "färdiga" definitioner?

SVAR: Nej, men vi skulle på grundval av diverse källor kunna föreslå följande definition av *dokument*: 'sammanställning av information som behandlas som en enhet och som är beständigt lagrat på ett medium; de datamängder som ingår i ett dokument kan vara läsbara av människa eller maskin'. Vi föreslår samtidigt att *handling* definieras som: 'skriftligt dokument som i original har juridisk betydelse'. Med "juridisk betydelse" avses att dokumentet utgör ett bevis eller intyg. Exempel på *handlingar* är domstolsutslag, gåvobrev, testamente, kontrakt, skulde-

brev och ansökningshandlingar inklusive bevittnade betygskopior.

effektivitet och produktivitet

FRÅGA: Jag skulle gärna vilja veta hur *effektivitet* och *produktivitet* definieras.

SVAR: *Effektivitet* definieras som 'kvot av måluppfyllnad och insatta produktionsresurser'. Måluppfyllnad och produktionsfaktorer mäts i lämpliga fysiska enheter vid beräkning av effektivitet. *Produktivitet* definieras som 'kvot av produktionsresultat och insatta produktionsfaktorer'. Produktionsresultat och produktionsfaktorer mäts i lämpliga fysiska enheter vid beräkning av produktivitet. Man skiljer mellan *genomsnittsproduktivitet* och *marginalproduktivitet*.

emission och utsläpp

FRÅGA: Är det någon skillnad mellan *emission* och *utsläpp*, eller är det olika ord för samma sak? Var kommer termen *förorening* in i bilden?

SVAR: Detta är tre olika begrepp, definierade i TNC 62 *Avfallsordlista*. *Emission* är 'spridning av ämne eller energi till omgivningen, t ex luft', medan *utsläpp* är 'spridning av avfall och andra restprodukter till luft eller vatten'. *Förorening* (eller *föroreningsämne*) är ett 'ämne, vanligen restprodukt, som spritts så mycket i ett annat ämne eller system att användbarheten förändrats i oönskad riktning'. En annan intressant term i sammanhanget är *immission*, som definieras som 'störande inverkan på miljön av emission'.

fältbuss

FRÅGA: *Fältbuss* är en kabel som används inom processindustrin. Hur skall ordet böjas? Är det ett egenamn?

SVAR: *Fältbuss* är en generisk benämning som skall böjas i analogi med *buss* (en *fältbuss*, flera *fältbussar*). Det är alltså inget egenamn. Det definieras som 'tvåvägs digitalt kommunikationssystem som sammanbinder intelligenta fältinstrument med kontrollsystem eller andra instrument placerade i ett kontrollrum'.

höghastighetståg och snabbtåg

FRÅGA: Hur definieras *höghastighetståg* och *snabbtåg*?

SVAR: Termerna är synonymer, men *snabbtåg* används oftare i allmänspråket, och *höghastighetståg* mer av tekniker och andra fackspråksanvändare. När man slår upp *höghastighetståg* i *Nationalencyklopedin* ges bara en hänvisning till *snabbtåg*, som förklaras som 'resandetåg som i reguljär trafik kör med en hastighet av 200 km/h eller mer'.

På Stab Information vill man inte hålla med om att termerna är synonyma. På SJ har man reserverat uttrycket *höghastighetståg* (av engelskans *high speed train*) för framtidens tåg som körs i hastigheter närmare 300 km/h. Sådana tåg finns redan nu på kontinenten. Men för att komma upp i sådana hastigheter krävs andra tågtyper än dem vi har i Sverige och också en viss ombyggnad av vårt spårssystem.

X 2000 kallar man inom SJ för *snabbtåg* och det körs i trafik i en högsta hastighet av 200 km/h.

konstruktionselement

FRÅGA: En avdelning inom ett företag har termen *konstruktionselement* med i sitt namn, och nu har en diskussion uppstått om vad detta egentligen är. Har TNC någon definition?

SVAR: Vi har en definition från 1944, men vi tror att den håller än idag: 'detalj tänkt som beståndsdel av konstruktion, t ex maskinelement'.

kostnadseffektivitet**och marknadskommunikation**

FRÅGA: I en text om marknadsföring återkommer man flera gånger till orden *kostnadseffektivitet* och *marknadskommunikation*. Jag är inte helt säker på vad termerna står för. Kan TNC hjälpa till?

SVAR: De här uttrycken används ofta i dag och tenderar till att vara jargong. Om man skall använda dem bör man vara klar över begreppet bakom. I *Ordbok för affärsfolk* förklaras *kostnadseffektivitet* (eller *produktivitet*) med 'mått på ett företags inre effektivitet då det gäller förmå-

Snabbtåget X 2000.

gan att hushålla med resurser för att producera en vara eller en tjänst'. I *Marknadsförarens lexikon* står följande under uppslagsordet *marknadskommunikation*: "Samlande begrepp för aktiviteter genom vilka företag och institutioner upprätthåller kontakt med sin marknad. Exempelvis genom utställningar, säljstöd, reklam och information".

logotyp och ligatur

FRÅGA: Vad skiljer de grafiska termerna *logotyp* och *ligatur* från varandra?

SVAR: *Logotyp* kommer av grekiskans *logos* som betyder *ord*. Med

logotyp avsåg man ursprungligen ofta förekommande bokstavskombinationer som bildade hela stavelser eller ord, och som gjutits samman till en typkropp. Man framställde dessa för att underlätta arbetet vid manuell sättning. Tekniken försvann i och med att maskinsättning infördes. När man numera talar om logotyper avser man firma- eller varunamn av visst fastställt utseende som i till exempel **TNC**.

Med *ligatur* avses oftast en sammanskrivning av en bokstav med en annan, t ex æ eller œ. Det kan också stå för en typkropp bestående av ofta förekommande bokstavskombina-

Termfrågor i urval

tioner, t ex *ff*, *fi* eller *fl*, med ett visst bestämt avstånd mellan bokstäverna för att göra texten läsbar och estetiskt tilltalande.

Förr hade *ligaturen* i likhet med *logotypen* en praktisk funktion, nämligen den att ha tryckkroppar med ofta återkommande bokstavskombinationer färdiga för sättning.

polygon

FRÅGA: I ett matematiklexikon definieras *polygon* som en 'sluten kurva av sammanhängande sträckor i planet, varvid förutsätts att kurvan ej skär sig själv'. I en annan bok definieras termen som en 'kurva som är sammansatt av ett antal i ändpunkterna sammanhängande sträckor'. I den sista definitionen har man alltså övergett kravet på att kurvan skall vara sluten. Vilken definition är den rätta?

SVAR: Det finns både *öppna* och *slutna polygoner*. Enligt en svensk standard (SS-ISO 7078) börjar och slutar en *sluten polygon* i samma punkt (*polygonslinga*) eller i olika punkter, vilkas koordinater är kända från tidigare mätningar (*fullständigt ansluten polygon*). En *öppen* eller *flygande polygon* börjar i en punkt med kända eller antagna koordinater, men slutar inte i en sådan punkt.

sjötomt och strandtomt

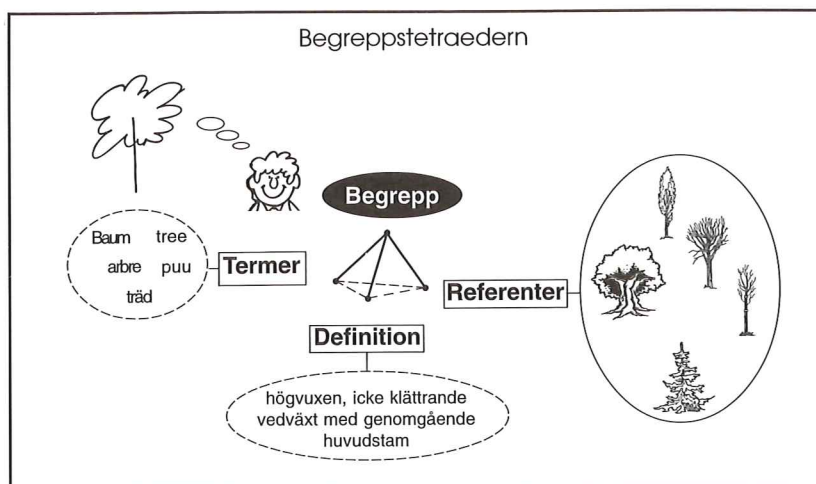
FRÅGA: Hur definieras *sjötomt* och *strandtomt*?

SVAR: Enligt uppgift från Lantmäteriverket är *sjötomt* ingen korrekt juridisk benämning. *Sjötomt* preciserar mot vilken sorts vatten en tomt gränsar. Den korrekta benämningen är *strandtomt*, som kan definieras som en 'tomt som gränsar mot vatten'.

teledifon

FRÅGA: Har TNC något belägg för *teledifon*? Jag tror att det kan vara ett slags diktafon eller tidig band- eller trådspelar. Dokumentet är från 1953. Jag har tidigare hört termen *edifon*, och det var väl något slags diktafon?

SVAR: Vi kan inte hitta några belägg för termen *teledifon* på TNC. Däremot finns ordet *edifon* med i

Svensk uppslagsbok; det är en försvenskning av varunamnet *Ediphone*, en typ av dikteringsmaskin.

term

FRÅGA: Hur definierar TNC *term*?

SVAR: *Term* definieras som 'fackspråkligt ord eller uttryck för ett begrepp'. *Begrepp* är en 'mental föreställning om en referent eller en kategori referenter'.

En *referent* är en 'abstrakt eller konkret företeelse i den verkliga världen'.

Om *term* kan tilläggas att den är ett uttryck som en viss yrkesgrupp accepterat och inlemmat i sin terminologi och om vars betydelse samstämmighet råder.

Bilden på *begreppstetraedern* ovan illustrerar dessa definitioner.

varmluftspanna

FRÅGA: Finns det något som heter *varmluftspanna*, och vad är det i så fall?

SVAR: *Varmluftspanna* är en värmeplatta i vilken förbränningskammarens väggar överför värme till luft som passerar genom pannan.

vetenskap

FRÅGA: Finns det någon definition på *vetenskap*? Kan engelskans *science*, med adjektivet *scientific* alltid sägas motsvara *vetenskap*?

SVAR: Otvetydigt är det så att *science* syftar på det vi också kan kalla *naturvetenskap* trots att det etymologiskt härstammar från ett ord som

(liksom *vetenskap*) betyder kunskap i största allmänhet. Naturvetenskapens moderna särskiljande drag brukar sägas ha kommit till under den sk naturvetenskapliga revolutionen under 1600-talet. I engelskan tycks *science* inte användas om humaniora utan där talar man om *the humanities* eller (kanske mer vardagligt) *the arts*. På svenska kan *vetenskap* dock avse även humaniora. Många humanistiska discipliner bytte för några år sedan namn, från *-historia* till *-vetenskap* eftersom den tidigare benämningen ansågs för snäv och vilseledande. Kortfattat kan man sammanfatta med att säga att naturvetenskapen handlar om materiens beskaffenhet och relaterade fenomen som försiggår i naturen. Humanvetenskaperna däremot rör mänskligt handlande och mänskliga alster.

Formfrågor

furufaner

FRÅGA: Kan man använda sammansättningen *furufaner*? På engelska säger man *pine veneer*.

SVAR: I Dravnieks *Byggandets ord* definieras *faner* som 'tunn skiva av trä avsedd för ytbeläggning, vanligtvis av ädlare träslag'. *Faner* kan med hänsyn till framställningssättet indelas i bland annat *planskuret faner*, *svarvat faner*, och med hänsyn till funktion i till exempel *kontrafaner*, *spärrfaner* och *yfaner*. Man talar ju också om olika träslag av faner, ex-

empelvis *ekfaner*, *bokfaner* och *björkfaner*, så troligen kan man också säga *furufaner*.

optiska fibrer

FRÅGA: Kan man tala om *optiska fibrer* i plural, eller skall man alltid säga *optisk fiber*? Jag tycker det låter konstigt med *fibrer* i meningen "Nätet består av optiska fibrer"

SVAR: På svenska skall uttrycket *optiska fibrer* böjas som det enkla ordet *fiber*; det skall således heta *optiska fibrer* i plural. I *Nationalencyklopedin* finns uttrycket med som uppslagsord, och det förklaras där som 'fibrer som används för att leda ljus'.

sekunder

FRÅGA: Hur kommer det sig att *sekunder* är böjt i pluralis i uttrycket *några tiondels sekunder*? Kan man skriva ihop *tiondels sekunder* till *tiondelssekunder*?

SVAR: *Sekunder* är formellt sett huvudord i den aktuella frasen. Det kan verka ologiskt att ordet kan få pluralform när det är fråga om mindre än en sekund, men det är tiondelarna och inte sekunderna som är flera. I det aktuella fallet drar dessutom pluralformen *några* formellt med sig pluralis av nominalfrasens huvudord *sekunder*. Om man skall särskilja eller dra ihop *tiondels* och *sekunder* är avhängigt intonationen. Strukturen *tiondels sekunder* (särskrivet) är dock helt etablerat i språket (jämför med *tvåvånings hyreshus*) men man skulle också kunna skriva om frasen till *några tiondelar av en sekund*, som både språkligt och tekniskt sett är det mest logiska.

Terrasit

FRÅGA: Jag skall skriva rent ett dokument från diktamen, och undrar om det finns något som heter *terrasit*, och hur det stavs?

SVAR: I Dravnieks *Byggandets ord* sägs *Terrasit* vara ett varumärke för genomfärgad puts som började användas i Sverige 1909. Eftersom det är ett varumärke bör det skrivas med versal begynnelsebokstav.

Förkortningar

BTA och BYA

FRÅGA: Vad står förkortningarna *BTA* och *BYA* för?

SVAR: *BTA* står för *bruttoarea* och *BYA* för *byggnadsarea*.

Btu

FRÅGA: Vad står förkortningen *Btu* för? Den står i en text som handlar om en maskin som alstrar värme.

SVAR: *Btu* är en beteckning för energienheten *British thermal unit*, som är en brittisk måttenhet för energi. $1 \text{ Btu} = 1055 \text{ J} = 0,252 \text{ kcal}$.

DECT

FRÅGA: Hur skall förkortningen *DECT* uttydas?

SVAR: *DECT* är en vedertagen förkortning för *Digital European Cordless Telecommunications*.

IE

FRÅGA: I en text om vitaminer står förkortningen *IE* (600 *IE*). Vad betyder det?

SVAR: *IE* är en förkortning för *internationell enhet*, dvs en internationellt överenskommen måttenhet för ämnen vilkas mängd eller halt inte går att uttrycka i exakta viktenheter eller molära enheter (mol, molaritet), exempelvis vissa hormoner och tidigare även vitaminer och antibiotika.

miljoner kronor

FRÅGA: Vilken är den korrekta förkortningen för *miljoner kronor*? I både tidningar och ekonomiska publikationer förekommer både *Mkr* och *mkr*. Borde inte *Mkr* utläsas *megakronor*? Skulle *mkr* kunna utläsas *millikronor*? Likaså förekommer olika förkortningar av *tusen kronor* – *kk* och *tkr*. Vilken bör användas?

SVAR: SIS rekommenderar *Mkr* för *miljoner kronor*. M:et är mycket riktigt symbol för *mega*, men förkortningen utläses ändå som *miljoner kronor*. Förkortningen *mkr* anses som olämplig av den anledningen att den skulle kunna hänföras till både *miljon* och *miljard*. Någon större risk för att man skulle kunna tro att det rör sig om *millikronor* lär väl knap-

past föreligga – vad skulle det betyda? *Tusen kronor* förkortas enligt SIS rekommendationer *kk*. Prefixen *k* och *M* är dock främst avsedda att användas i internationella beteckningar för måttenheter med fast värde, och det har därför ifrågasatts om de är helt lämpliga för myntenheter. Språkvårdsgruppen rekommenderar i stället, i synnerhet för allmänt språkbruk, *mkr* respektive *tkr*.

liter

FRÅGA: Skall *liter* förkortas med stort eller litet *l*?

SVAR: I Sverige rekommenderas i första hand beteckningen *l*, medan det i vissa andra länder är vanligare med *L*.

Ordvalsfrågor

argumentationsteknik eller argumenteringsteknik

FRÅGA: Jag håller kurser i *argumentationsteknik/argumenteringsteknik*, och undrar nu vilken term som är korrekt?

SVAR: Det heter *argumentationsteknik*.

auditering och ackreditering

FRÅGA: Är *auditering* och *ackreditering* etablerade termer i kontroll- och certifieringssammanhang?

SVAR: Ja, *auditering* och *ackreditering* är två helt etablerade termer inom bl a standardiseringen. En synonym till *auditering* är *kvalitetsrevision*. *Auditering* kan kort beskrivas som en 'dokumenterad aktivitet, utförd i enlighet med skrivna rutiner eller checklistor'. Vad gäller *ackreditering* så finns det en myndighet i Sverige som heter SWEDOC (Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll). I Sveriges statskalender, 1996, står bland annat följande att läsa om SWEDOC: "Styrelsen är central myndighet för teknisk kontroll och nationellt ackrediteringsorgan för laboratorier, certifierings- och kontrollorgan, miljökontrollanter samt utser anmälda organ." I TNC 95 *Plan- och byggtermer* definieras *ackreditering* som 'formellt erkännande av att ett

organ (laboratorium, certifieringsorgan, besiktningsorgan eller kontrollorgan) är kompetent att utföra specificerade provningar, kalibreringar, mätningar, certifieringar etc'.

enkät eller frågeformulär

FRÅGA: Vilken term bör man välja för ett antal frågor som skall besvaras skriftligt: *enkät* eller *frågeformulär*? Jag har hört att en enkät endast kan vara muntlig.

SVAR: En enkät behöver inte alls vara bara muntlig. Enligt TNC 79 *Arbetsmiljöordlista* är termerna *enkät* och *rundfråga* synonymer. I definitionen förekommer *frågeschema* som överordnad term. Enligt en gammal TNC-rekommendation står *formulär* för 'anvisning för hur man fyller i, t ex en blankett', men den betydelsen kanske är svår att upprätthålla i dag. Men ändå – välj termen *enkät*!

högre utbildning

FRÅGA: Jag översätter lagtext från franska och har behov av att tala om både *undervisning* och *utbildning*. Jag skulle också behöva använda uttrycken *högre utbildning*, *högre utbildningsanstalt* och *högre undervisning*, men känner en viss tvekan inför den sista sammansättningen. Vad tycker TNC?

SVAR: *Högre utbildning* och *högre utbildningsanstalt* är etablerade termer; däremot känns uttrycket *högre undervisning* lite ovant. Dessutom skulle det kanske kunna missförstås om man tänker sig följande påstående: "Undervisningsnivån på högre utbildningsanstalter är nu högre/lägre än någonsin tidigare." I Utbildningsdepartementets undervisningsterminologi finns enbart termen *högre utbildning* med. Vi föreslår därför att man gör en omskrivning när det handlar om undervisning, t ex *undervisning vid högre utbildningsanstalter*.

inhållas

FRÅGA: I en text står följande: "kraven skall innehållas". Måste detta gammalmodiga uttryckssätt bibehållas?

SVAR: Nej. Det går bra att skriva

"man skall inte avvika från kraven" eller "kraven skall uppfyllas".

millennieskifte

FRÅGA: Jag undrar lite om hur man säger om sekelskiftet. Heter det *millenniumskifte*?

SVAR: Det skall heta *millennieskifte* i analogi med hur liknande ord på *-ium* bildar sammansättningar. Jämför till exempel med *akvariefisk*, *seminarieuppsats*.

resår madrass eller spiralmadrass

FRÅGA: Skall det heta *resår madrass* eller *spiralmadrass*? Står termerna för samma begrepp?

SVAR: Ordet *resår* definieras i *Norstedts stora svenska ordbok* som 'spiral fjäder i möbelunderrede', vilket visar att *resår-* och *spiral-* kan användas som synonymer. I den svenska standarden SS 83 96 61 (Möbler och inredningsenheter – Sängar för vuxna) står: "Resår- eller spiralmadrasser ...". I Ikeas katalog används bara termen *resår botten*. Detta kan vara ett tecken på att *resår madrass* är en modernare benämning än *spiralmadrass*, men termerna verkar gälla samma begrepp.

ST-läkare

FRÅGA: Jag har problem med en översättning från engelska av ett ord som betecknar en person som undergår specialistutbildning; i det här fallet en läkare som specialiserar sig i gynekologi. Jag skulle önska att ordet *specialisand* fanns på svenska (i analogi med *examinand*, *tentand* etc). Ordet förekommer ofta i källtexten, och det blir besvärligt att hela tiden göra omskrivningar av typen "den som specialiserar sig".

SVAR: Vi misstänker att *specialisand* är ett uttryck som bara skulle skapa förvirring. Det finns heller inga belägg för att ordet skulle existera. Dessutom finns det redan en term för en läkare som undergår specialistutbildning, nämligen *ST-läkare* (där *ST* står för *specialisttjänstgöring*), jämför *AT-läkare* (*AT* = *allmäntjänstgöring*).

Översättningsfrågor

brandventilator

FRÅGA: Vad heter *brandventilator* på engelska?

SVAR: *Brandventilator* är en annan term för *röklucka*, som på engelska heter *smoke lid* eller *smoke damper*.

call center

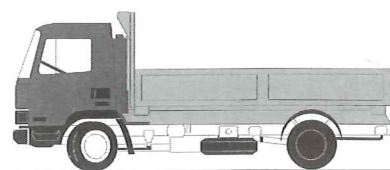
FRÅGA: Jag skulle behöva en svensk term för engelskans *call center*, som är ett center där olika tjänster utförs via telefon, till exempel beställningar av varor och tjänster, biljettbokningar, information. Detta är en stor och växande bransch, så det skulle verkligen behövas en bra svensk motsvarighet till denna term.

SVAR: Det är hög tid att försöka hitta någon bra svensk term för *call center*. Den engelska termen verkar ha fått fäste, till exempel hos Telia, som har en teletjänst som de kallar *CallCenter Service*. Ett par olika förslag på svenska termer har varit uppe för diskussion på TNC, bland andra *teletjänstcenter*, *teletjänstcentral*, *svarscentrum* och *samtalscentral*. TNC skulle av dessa gärna förordad *teletjänstcenter* eller *teletjänstcentral*.

dispenser

FRÅGA: Engelskans *dispenser* i betydelsen 'behållare för flytande tvål' heter väl samma sak på svenska? Hur böjs det? Eller skall det vara *dispensor*?

SVAR: Det heter mycket riktigt *dispenser* på svenska och böjs *dispenser*, *dispensern*, *dispensrar*, *dispensrarna*.

flaklastbil

FRÅGA: Hur kan man översätta *flaklastbil* till engelska?

SVAR: Det beror på vilken typ av lastbil med flak som avses. I TNC 93

Transportordlista definieras *flakbil* som 'lastbil med fast flak' och har *flat-bed truck* som engelsk motsvarighet. *Tippbil* är en 'lastbil med tippflak', och heter *tipper* på engelska. *Dumper* (eller *tippbil med bergflak*) definieras som 'motordrivet lastfordon med bakåttippande lastbärare med fasta sidolämmar, huvudsakligen avsett för transport av tyngre massgods, t ex schaktmassa, sprängsten och malm' med den engelska motsvarigheten *dumper*.

flywheel

FRÅGA: Vad heter *flywheel* på svenska, och vad kan det ha med energilagring att göra?

SVAR: *Flywheel* översätts med *svänghjul* (eller *balanshjul*) och är enligt *Nationalencyklopedin* 'ett maskinelement som används för att utjämna den eljest alltför varierande rotationshastigheten hos maskiner som avger eller kräver starkt varierande vridmoment. De skulle utan svänghjul få olikformig gång'. *Svänghjul* av höghållfasta material, t ex kolfiberarmerat polymermaterial, uppnår särskilt hög energitäthet. Svänghjulsenergin används bl a för att återvinna bromsenergin i fordon. I TNC 81 *Energiordlista* definieras *svänghjulsenergilagring* som 'energilagring i svänghjul som med hög rotationsfrekvens och via t ex en elgenerator kan ge kortvarig energireserv'.

frigolit

FRÅGA: Vad heter *frigolit* på engelska?

SVAR: *Frigolit* är ett varunamn för *styrencellplast*. *Styrencellplast* heter *expanded polystyrene* eller *expanded polystyrene foam*, och *cellplast* kan översättas med *expanded plastics*, *cellular plastics* eller *foamed plastics*.

LED och wafer

FRÅGA: Vad heter *LED* (*light emitting diode*) och *wafer* på svenska? Båda termerna används bland annat vid chipstillverkning.

SVAR: *Light emitting diode* översätts med *lysdiod* på svenska. *Wafer* heter helt enkelt *skiva* och är 'ett

stycke av halvledarmaterial med geometriskt regelbunden form, på eller i vilket komponenter eller kretsar har framställts eller kan framställas'.

Mehrfachwerkzeug

FRÅGA: I en text om plast- och pressgjutning förekommer den tyska termen *Mehrfachwerkzeug*. Vi tror att det heter *multipelverktyg* på svenska. Vad säger TNC?

SVAR: Möjligen kan *multipelverktyg* fungera i texten, men annars finns termen *multipelpressverktyg* belagd i en svensk standard om pulvermetallurgi.

micron

FRÅGA: Vad står den engelska termen *micron* för?

SVAR: *Micron* översätts med *mikrometer* på svenska.

miljömärkning

FRÅGA: Hur översätts *miljömärkning* till engelska?

SVAR: Det heter *ecolabelling* på engelska.

news on demand

FRÅGA: Hur översätts *news on demand* till svenska?

SVAR: Vi har tidigare rekommenderat *beställvideo* som svensk motsvarighet till *video on demand*, och på samma sätt kan konstruktionen *beställnyheter* bildas.

okra

FRÅGA: Det finns en grönsak som på engelska heter *okra*, men vilken är den svenska motsvarigheten?

SVAR: Det är frågan om frukterna från en hibiskusart, och de kallas för *gombo* eller *okra* även på svenska.

piggyback transport

FRÅGA: Vad skall man översätta engelskans *piggyback transport* till på svenska? Det innebär att man t ex kör ett lastbilssläp ombord på ett tåg, som sedan tas emot av en annan lastbil.

SVAR: Ett transportsätt där olika transportmedel ingår kallas *kombinerad transport*, och kombinerad transport på landsväg och järnväg

kallas ofta *kombitrafik*. I USA kallas systemet för *piggyback* och i Tyskland för *Huckepackverkehr*.

put-and-take

FRÅGA: Det finns ett engelskt uttryck, *put-and-take*, som ungefär betyder 'det att tillföra fisk i ett vatten för att det lättare skall bli napp för fritidsfiskare'. Detta engelska uttryck används även på svenska, men finns det ingen svensk motsvarighet?

SVAR: Nej. Enligt tidskriften *Fiske för alla* är det *put-and-take* som gäller även på svenska. Det finns också belagt i Ole W Nilssons *Fiskelexikon från A till Ö*.

ramstyrd grävlastare

FRÅGA: Jag översätter en fordons-teknisk text från svenska till italienska där det talas om *ramstyrda grävlastare*. Kan TNC förklara vad *ramstyrning* är för något? Hur skall man översätta *grävlastare* till italienska?

SVAR: *Ramstyrning* definieras i svensk standard SMS 2876 enligt följande: 'styrssystem med ledad ram vid vilket fordonets framdel viks i sidled i förhållande till dess bakdel'. Termen *grävlastare* fanns i en av våra termdatabaser med en engelsk ekvivalent, och en vidaresökning på denna engelska term ledde till den italienska motsvarigheten *caricatore-excavatore*.

raveling och grating

FRÅGA: Jag översätter en text som handlar om skador på vägytor, där de engelska termerna *raveling* och *grating* förekommer. Vilken av dessa termer motsvarar *stensläpp* på svenska? Vad betyder den andra termen?

SVAR: I en finsk ordlista (Asfaltalan sanasto) finns *raveling* med den svenska motsvarigheten *lossning*. Vi har inte lyckats hitta belägg för termen *stensläpp*, men det är antagligen ett alternativt uttryckssätt (mer eller mindre korrekt). *Grating* finns i samma källa, med de svenska motsvarigheterna *galler*, *rissel* eller *rost*. Adjektivet *grading* kan i en mer allmän betydelse även stå för *riv-* eller *rivande*.

SAF och välfärdsstaten

FRÅGA: Vad heter *SAF* (*Svenska Arbetsgivareföreningen*) och välfärdsstaten på franska?

SVAR: *SAF* översätts med *Confédération patronale suédoise* och välfärdsstaten med *l'État de bien-être*.

single fault

FRÅGA: Hur översätts *single fault* till svenska? Termen förekommer i uttrycket "single fault security requirements".

SVAR: Termen *single fault* finns i ett antal svenska standarder, men de är tyvärr inte översatta till svenska. I några standarder anges dock *enkelfel* som svensk motsvarighet till *single error*. Med tanke på att både *error* och *fault* översätts med *fel* i bl a ordlistan *Electricity, Electronics and Telecommunications*, utgiven av IEC (International Electrotechnical Commission), kan man troligen använda termen *enkelfel* även som svensk motsvarighet till *single fault*.

Systembolaget

FRÅGA: Hur skall man översätta *Systembolaget* till franska?

SVAR: I en fransk-svensk fackordbok ges en förklarande termfras för namnet *Systembolaget*: *Société des alcools*, och i artikeln finns en mycket relevant excerpt som visar att detta är en företeelse och ett namn i Quebec och att företeelsen även finns i Sverige. Men det bästa sättet att översätta *Systembolaget* är kanske att

ange det svenska namnet följt av frasen *le monopole suédois de la vente d'alcool au détail* inom parentes.

sänke

FRÅGA: Jag undrar om TNC skulle kunna hjälpa mig att översätta en finsk fisketerm till svenska? Det gäller en metallplatta som fästs på fiskelinan för att dra ner bete och lina. Den finska termen är *syväjä* och den engelska motsvarigheten är *sinker* eller *diver*.

SVAR: *Syväjä* översätts med *sänke* på svenska.

trackball och touch pad

FRÅGA: Jag undrar vad styrdonen *trackball* och *touch pad*, som sitter på bärbara datorer, heter på svenska?

SVAR: Styrdonen heter *styrkula* respektive *styrplatta*.

trafikö

FRÅGA: Jag översätter en film där man talar om ett hus som står på en *traffic island*. Finns det något ord på svenska för detta?

SVAR: Ja, det heter *trafikö* på svenska och definieras i TNC 61 *Kommunalteknisk ordlista* som 'avgränsat område i väg- eller gatukorsning avsett att leda och åtskilja trafikströmmar'. Exempel på trafiköar är *refug*, *rondell* och *skiljeremsa*.

ölsorter

FRÅGA: Vilka är de svenska term-motsvarigheterna till följande tyska ölsorter: *Märzenbier*, *Weizenbier*, *Schankbier* och *Vollbier*?

SVAR: *Märzenbier* saknar motsvarighet på svenska men är ett "starkt lageröl". Det tyska namnet kommer av att ölet i äldre tider bryggdes under mars månad på nästan utgången *humble*. *Weizenbier* heter *veteöl* på

svenska. *Schankbier* och *Vollbier* saknar motsvarigheter på svenska, men båda ölsorterna är "heltö" med alkoholhalter på 2,5 respektive 3,6 volymprocent.

Rättelse

square foot

På sidan 19 i förra numret svarade vi att squarefoot är ett amerikanskt mått. Det är inte riktigt; det är ett anglosaxiskt mått som används både i England och USA.

Vi har fått flera brev om saken, bland annat från Helen Sheppard som är brittiska. Vi citerar ur hennes brev: "Måttet är inte alls amerikanskt utan används både i Storbritannien och USA (antagligen först i Storbritannien). Längdenheter skiljer sig inte mellan Storbritannien och USA: en fot är en fot, och en mile är en mile, oavsett om man befinner sig i London eller New York. Det skrivs *square foot* och inte *squarefoot* (vilket låter mer som namnet på en indianhövding med platta fötter!). En fot är 0,3048 m, precis som ni skriver; en square foot är således 0,0929 m².

Amerikanska och brittiska volymmått skiljer sig däremot; en brittisk pint är 568 ml medan en amerikansk pint är 476 ml."

Tack Helen, det skall vi minnas när vi beställer en pint gott engelskt öl.